

MATO ILKIĆ

Odjel za arheologiju
Sveučilište u Zadru
Obala Petra Krešimira IV, 2
Hr – 23000 Zadar
mato.ilkić@zd.htnet.hr

MARKO MEŠTROV

Ivana Meštrovića 9
Hr – 23211 Pakoštane
franmarte@hotmai.com

NALAZI RIMSKOG NOVCA IZ PAKOŠTANA

UDK 737. 111 : 737.123 (36 : 497.5)
Izvorni znanstveni rad

U radu su obrađeni novi antički numizmatički nalazi s područja Pakoštana. Riječ je o dva rimska carska novca otkrivena u podvodnim arheološkim istraživanjima rimske luke na priobalnom položaju pod nazivom Janice. Također, obrađene su i dvije istovremene monete koje su slučajno otkrivene uz obližnju obalu. Novac iz antičke luke pripada regularnim vrstama rimskoga carskoga novca. Bolje očuvani primjerci iskovani su za Trajana i Antonina Pija. Obrađena je i jedna kovanica koja je slučajno pronađena sjeverno od Pakoštana, uz Vransko jezero, nedaleko od lokaliteta pod nazivom Crkvina. Taj veliki brončani provincijalni novac iskovan je za cara Trajana Decija, i to u lidijskoj Filadelfiji, a pripada vrsti koja je iznimno rijetka.

O prošlosti Pakoštana malo se znalo, sve do unatrag nekoliko godina, kada je u podmorju uz to sjevernodalmatinsko priobalno mjesto nedaleko od Biograda otkrivena bogata kulturna baština iz antičkoga razdoblja. Zahvaljujući ponajviše financijskoj potpori lokalne samouprave, prva faza podvodnih istraživanja obavljena je 2004. godine, i to pod vodstvom Zdenka Brusića s Odjela za arheologiju zadarskoga Sveučilišta (BRUSIĆ 2005: 191).¹ Približno između otočića Sv. Justine i Veloga Školja, tada je na dubini oko 2 m dijelom otkrivena i dokumentirana izvrsno očuvana brodska konstrukcija iz kasnoantičkog razdoblja. Ostaci toga plovila trenutačno se nalaze *in situ* i zaštićeni

¹ Do sad su obavljene tri faze podvodnih arheoloških istraživanja. Osim Zdenka Brusića, u njima su sudjelovali Mato Ilkić, Mate Parica i Martina Čelhar s Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru, te apsolvant arheologije Marko Meštrov, pronalazač lokaliteta. Također, u sljedećim kampanjama priključili su se i djelatnici Hrvatskoga restauratorskoga zavoda, koje je predvodila Irena Radić-Rossi.

Prošloga ljeta sudjelovali su i stručnjaci iz francuskoga instituta *Centre National de la Recherche Scientifique, Centre Camille Julian, Aix-en-Provence*. Među inim, u podvodnim istraživanjima su povremeno sudjelovali i Mladen Pešić (Centar za podvodnu arheologiju Hrvatskog restauratorskoga zavoda, Zadar) te Ante Batović (Odjel za povijest, Sveučilište u Zadru).

su geotkaninom (BRUSIĆ 2005: 191, 192; BOETTO – MARLIER – RADIĆ-ROSSI 2007: 72). Nedaleko od obale, uz središte Pakošтана, pronađena je i drvena konstrukcija stupova s daskama, ostatak sustava bazena antičke solane. Nekoliko stotina metara jugoistočno od nje, na dubini od oko 2 m, uz obalu pod nazivom Janice, locirano je antičko pristanište. Iako je do sada istražen samo mali dio podmorja, arheološki nalazi upućuju na to da je uz današnje Pakošтane postojao značajan lučki kompleks iz razdoblja Rimskoga Carstva (BRUSIĆ 2005: 191, 192; 2006: 306, 307; ILKIĆ 2006: 10, 11; ILKIĆ – MEŠTROV – PARICA 2007: 71, 72). Zapravo, vjerojatno je riječ o prvim arheološkim potvrđama za već odavno iznesene pretpostavke o tome da je na pakoštanskome priobalju bilo pristanište Aserije, ali i drugih važnih zajednica južne Liburnije (JELIĆ 1898: 121; IVEKOVIĆ 1932: 155).

Kako god bilo, kulturni sloj antičke luke koji leži na dnu do dubine od nekoliko metara ispod površine vrlo je bogat raznovrsnim artefaktima. Do sad smo otvorili dvije sonde veličine 2 x 2 m, udaljene 30-ak m od obale. U istraženom kulturnom sloju, koji je sezao do 90 cm debljine, pronašli smo, među inim, i dva numizmatička nalaza.² Također, slučajno otkrivene su posve i još dvije monete uz obližnju obalu.³ Iako malobrojni, ti su numizmatički nalazi važni za datiranje luke. Također, jedna antička kovanica je slučajno otkrivena i u zaleđu Pakošтана, odnosno uz Vransko jezero (**Karta**).⁴ Od tih pet numizmatičkih nalaza⁵ samo su dva spomenuta u literaturi (BRUSIĆ 2005: 191; ILKIĆ 2006: 10; ILKIĆ – MEŠTROV – PARICA 2007: 71).⁶

Karta

2 Ta dva novca se privremeno čuvaju u zgradi Općine u Pakošтанima, gdje je 2005. god. priređena izložba pod nazivom »Tragovi prošlosti pakoštanskog kraja«.

3 Primjerci su u vlasništvu Elvise Krpete, kojemu zahvaljujemo na dozvoli za objavu.

4 Novac se nalazi u jednoj privatnoj zbirci u Pakošтанima.

5 Fotografije novca izradio je Robert Mosković, na čemu mu se od srca zahvaljujemo.

6 Zahvaljujući podacima ravnatelja Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika, Tomislava Šeparovića, doznali smo da se u biogradskom Zavičajnom muzeju čuva nekolicina pretežno kasnoantičkih kovanica otkrivenih na području Pakošтана. Nažalost, ovom prigodom te novce nismo mogli obraditi, jer su trenutačno nedostupni iz objektivnih razloga.

Prvi numizmatički nalaz smo otkrili u podvodnom arheološkom istraživanju provedenom u ljeto 2004. godine. Ležao je u sloju sonde na dubini od 40 cm. Izrađen je od žute slitine, poznate pod nazivom *orichalcum*. Nema patinu.⁷ Težak je 27,1 g, a promjer mu je 33,5 mm (SI. 1). U središtu aversu prikazano je udesno okrenuto poprsje cara Trajana (98.–117.) i to s lovorovim vijencem na glavi. Unutar točkaste rubne kružnice je pokraćeni natpis IMP CAES NERVA[E TR]AIANO AVG GER DAC PM TR P [COS] V PP. Na reversu je prikazana stojeća Spes, okrenuta ulijevo. Uokolo je legenda S P Q R OPTIMO [PRI]NCIPI, a u polju kratica S – C. Taj sestercij pripada vrsti koja je kovana u Rimu, i to u razdoblju između 103. i 111. godine, sudeći prema drugom svesku standardnog numizmatičkog kataloga *Roman Imperial Coinage (RIC)*, u kojem ga nalazimo opisanu pod kataloškim brojem 519. Novac je dobro očuvan i vjerojatno nije bio duže vrijeme u optjecaju.

Drugi numizmatički nalaz potječe iz sonde koju smo istražili zimi 2005. godine. Nažalost, taj je novac veoma loše očuvan (SI. 2). Zbog »zuba vremena« prikaz gotovo nije vidljiv. Tek se na jednoj njegovoj strani nazire poprsje okrenuto udesno. Na tome novcu je patina nejednake boje. Čini se da je moneta izrađena od bakra. Teška je 6,6 g i ima promjer od 28 mm. To ipak upućuje na regularnu vrstu pod nazivom *as*, novac koji je bio najčešće u prometu u prva dva stoljeća poslije Krista. Kovan je do sredine 3. st. (KOS 1998: 40).

Slika 1

Slika 2

Toj nominalnoj vrsti regularnih kovanica pouzdano pripada treći novac, slučajno pronađen uz današnju obalu nekadašnje rimske luke. Izrađen je od bakra i dijelom ima zelenu i smeđu patinu. Promjer mu je 27,5 mm. Ima težinu od 10,1 g. Pripada razdoblju vladavine cara Antonina Pija (138.–161.) (SI. 3). U središtu aversa je njegovo poprsje s lovorovim vijencem, okrenuto udesno. Uokolo je natpis ANTONINVS AVG PIVS P P TR [P XV]III. Na reversu je prikazana stojeća Felicitas. Uokolo te personifikacije sreće i blagostanja je legenda FELICI-T[AS CO]S IIII. U polju je kratica S – C. Ta je vrsta u trećem svesku *RIC*-a obrađena pod kataloškim brojem 937. *As* je iskovan u Rimu i to između 10. prosinca 154. i 9. prosinca 155. godine.

Sljedeći novac, koji je slučajno pronađen na istome mjestu kao i prethodni, vrlo je loše očuvan. Ima težinu od 6,4 g, a promjer od 27 mm. No, vjerojatno je izvorno bio teži. Zapravo, potpuno nedostaje površinski sloj kovine na kojemu je bio utisnut prikaz (SI. 4). Na njegovu aversu se tek nazire obris poprsja okrenutog udesno, dok je na reversu jako slabo vidljiv stojeći ljudski lik. Iskovan je vjerojatno od bakra. Na njemu je dijelom gruba patina. Čini se da i taj novac pripada vrsti pod nazivom *as*. Prema tomu, i on vjerojatno datira iz prva dva stoljeća poslije Krista.

⁷ Novac je očistio viši restaurator Muzeja grada Šibenika, Dalibor Martinović, na čemu mu toplo zahvaljujemo.

Slika 3

Slika 4

Posljednji novac se bitno razlikuje od prethodnih. Svojim promjerom od 37,5 mm spada u najkрупnije kovanice. Težak je 14,6 g. Dobro je očuvan. Izrađen je od bronce i ima zelenkastu patinu. Riječ je o moneti kovanoj u lidijskoj Filadelfiji (*Philadelpheia*), i to za vladavine Trajana Decija (249–251) (Sl. 5).⁸ U središtu aversa je udesno okrenuto poprsje tog rimskoga cara podrijetlom iz Panonije. Prikazan je u draperiji i s lovorovim vijencem na glavi. Unutar kružnoga točkastog ruba je grčki natpis bez razmaka između uglavnom pokraćenih riječi AVT K Γ M KV TP[AI]ANOC ΔEKIOC. U središtu reversa je stol prikazan u perspektivi i s nogama koje završavaju u obliku lavljih šapa. Na njemu su dvije urne. Između njih je par palminih grana, od kojih je jedna svinuta ulijevo, a druga udesno. Ispod središnjega dijela stola je kantaros. Tu kompoziciju prati natpis na grčkom bez jasno naznačenih razmaka između riječi. Legenda je prelomljena na nekoliko mjesta EΠ AVP POYΦEINOV ΠΩΛΛ B ΓAI APX A /ΦΛ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕ/ΩΝ ΝΕΩ[Κ]ΟΡ/Ω[Ν].

Slika 5

Ta moneta pripada vrsti provincijalnoga novca. Riječ je o skupini u koju su uvrštene kovani- ce mnogobrojnih gradova i područja diljem Rimskoga carstva. Od regularnih nominala takav se no- vac, među inim, razlikuje i po tome što je imao ograničen optjecaj (KOS 1998: 298, 299). Na pod- ručju Dalmacije poznat je mali broj nalaza provincijalnoga novca. Iz Ivoševaca potječe jedna mone- ta iz grada Nikeje u Bitiniji. Iskovana je za Aleksandra Severa (ŠEPAROVIC 2003: 27, 138, kat. br. 172). U Nadinu je pronađen primjerak s imenima Nerona i Britanika. Potječe iz kovnice *Hieroso- lyma* (ŠEPAROVIC 2003: 49, kat. br. 369). Također, nekolicina provincijalnih moneta otkrivena je i u središnjoj nekropoli antičkoga Jadera, i to jedan primjerak iz kolonije *Patrae* (današnji Patras na Peloponezu) i dva bakrenjaka iz Viminacija (Kostolac u Srbiji).⁹

⁸ Novac je očistila restauratorica zadarskoga Arheološkoga muzeja, Josipa Lovrić, na čemu joj od srca zahvaljujemo.

⁹ Martina ČELHAR, Smiljan GLUŠČEVIĆ i Mato ILKIĆ pripremili su za objavu rimski novac iz nekropole. Rad naslovljen Numizmatički nalazi iz antičke nekropole na području Trgovinskog centra Relja u Zadru bit će publi- ciran u sljedećem broju *Diadore*.

Filadelfija je važan grad u središnjem dijelu zapadne Male Azije, koja je započela kovati vlastite monete još od 2. st. prije Krista.¹⁰ U sastavu Rimskoga carstva kovala je provincijalni novac za vrijeme različitih vladara, među inima i za Trajana Decija. Međutim, analogni primjerak s figurativnim i tekstualnim sadržajem, poput onoga s područja Pakošтана, nismo mogli naći u dostupnoj literaturi. Doduše, prema prikazu aversa vrlo je sličan jednom filadelfijskom primjerku objavljenomu u drugom svesku *Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland. Sammlung von Aulock Collection of Greek coins from Asia Minor* (SNG v. Aulock, 1963: Tafel 98, 3085). Prema figurativnom prikazu na reversu, pak, blizak je jednoj vrsti novca iskovanoga u istom lidijskome gradu, ali za vrijeme vladavine cara Karakale (SNG v. Aulock, 1963: Tafel 98, 3080). U potrazi za analognom kovanicom do vrijedne informacije došli smo zahvaljujući Ivanu Mirniku, numizmatičaru iz Arheološkoga muzeja u Zagrebu (Također, u tome nam je pomogao i Peter Kos, direktor Narodnog muzeja Slovenije). Naime, njihove inozemne kolege Michel Amandry i Andrew Burnett pronašli su zabilješku koju je napisao Edo Levante. U njoj je podatak da u svijetu postoji još samo jedan primjerak provincijalnoga novca poput onoga iz Pakošтана. Ta moneta publicirana je u dražbenom katalogu bankarske kuće H. Aufhäuser u Münchenu, Sl. 6 (AUFHÄUSER 1987: 41, 427, T.16, 427).¹¹ Poradi te dragocjene informacije svima imenovanim numizmatičkim ekspertima, kao i Marku Šariniću iz Zagreba na posuđenom spomenutom aukcijskom katalogu, od srca zahvaljujemo na darovanoj dobroti.

Slika 6

Veliki brončani novac lidijske Filadelfije slučajno je pronađen sjeverno od Pakošтана, uz obalu Vranskoga jezera, nedaleko od lokaliteta pod nazivom Crkvina. S toga položaja već su poznati brojni antički nalazi (ILAKOVAC 1971: 89–92, Sl. 5, 6). Kovanica uz rub ima kružnu rupicu, pa je vjerojatno bila nošena kao medaljon. Možda je pripadala nekome pomorcu podrijetlom iz istomenoga grada. To se posve logično može očekivati, jer su u obližnjoj antičkoj luci u Pakošтанima pristajali i brodovi iz istočnoga Sredozemlja. Na to upućuju mnogobrojni pronalasci raznovrsnog istočnog kuhinjskoga posuđa (PARICA 2006: 12–24).

U podvodnim arheološkim istraživanjima na području istočne obale Jadrana dosad je otkriven mali broj antičkoga novca. Jedan Trajanov sestercij pronađen je prilikom istraživanja brodoloma kod Ilovika (JURIŠIĆ 2000: 46). Nešto su češći numizmatički nalazi u antičkim lukama. Tako je npr. više komada novca otkriveno u helenističkoj luci u Resniku (BRUSIĆ 2004: 13, 14), kao i u rimskim lukama u Zatonu¹² i Novalji.¹³ Malobrojni primjerci novca iz podmorja u Pakošтанima pri-

10 ECHKEL 1794: 109–111; HEAD 1887: 552; 1901: XXIV, LXXXIV, 187–208; 1911: 655; MACDONALD 1901: 460–461; KEIL 1938: 2091, 2092

11 Taj aukcijski primjerak objavit će, najvjerojatnije 2009. god., Michel Amandry u 9. svesku publikacije pod naslovom *Roman Provincial Coinage*.

12 Novac iz luke u Zatonu pokazao nam je Smiljan Glušćević iz zadarskog Arheološkog muzeja. Riječ je o jednome sesterciju Klaudija i dva od Hadrijana.

13 Pregledom dna uz Novalju utvrdili smo bogati kulturni sloj luke iz razdoblja Rimskoga Carstva. Među inim, tada smo otkrili i dva kasnoantička bakrena novca, i to iz sredine 4. stoljeća.

padaju nominalama koje su bile najčešće u optjecaju tijekom prva dva stoljeća poslije Krista. Time su te monete vremenski sukladne i s drugim vrstama arheoloških nalaza na tome lokalitetu. No, pakoštansko područje posve sigurno još čuva pravo bogatstvo i mnoge tajne. Zato je važno nastaviti s podvodnim i kopnenim arheološkim istraživanjima kako bi se u cijelosti istražilo i otrgnulo od zaborava to iznimno bogato i značajno nalazište s područja antičke Liburnije.

LITERATURA

- AUFHÄUSER 1987 – Bankhaus H. Aufhäuser. *Katalog 4. Versteigerung von Münzen und Medaillen der Antike, des Mittelalters und der Neuzeit*. München, 7–8. X. 1987.
- BOETTO, G. – S. MARLIER – I. RADIĆ-ROSSI 2007 – Late Roman shipwreck at Pakošтane. A preliminary report. *13th Annual Meeting of the European Association of Archaeologists, 18th–23rd September*. Abstracts book. Zadar, 2007: 72.
- BRUSIĆ, Z.
 – 2004. *Resnik: hidroarheološka istraživanja*. Kaštela, 2004.
 – 2005. Luka Pakošтane – Jamice i položaj između otočica Sv. Justine i Velog Školja. *HAG*, 1/2004: 191, 192.
 – 2006. Luka Pakošтane – Jamica. *HAG*, 2/2005: 306, 307.
- ECHKEL, J. 1794 – *Doctrina numorum veterum*, I, 3. Vindobonae, 1794.
- HEAD, B. V. 1887 – *Historia numorum. A manual of Greek numismatics*. Oxford, 1887.
- HEAD, B.V. 1901 – *A catalogue of the Greek coins of Lydia*. 22. London, 1901.
- HEAD, B.V. et alli 1911 – *Historia numorum, a manual of Greek numismatics*.² Oxford, 1911.
- ILAKOVAC, B., 1971 – Vranska regija u rimsko doba. *RadZad*, 18/, 1971: 137–192.
- ILKIĆ, M. 2006 – Lucerne, keramika i Trajanovi šoldi. *Aqualung* (Magazin za ronjenje i podvodni svijet). (Zagreb), 1/2006: 10–11.
- ILKIĆ, M. – M. PARICA – M. MEŠTROV 2007 – Ancient port complex in Pakošтane near Zadar. *13th Annual Meeting of the European Association of Archaeologists, 18th–23rd September*. Abstracts book. Zadar, 2007: 71, 72.
- IVEKOVIĆ, Ć. 1932 – *Istraživanje starina u Biogradu na moru i njegovoj okolini*. *Ljetopis JAZU*, 44/1932: 146–157.
- JELIĆ, L., 1898. Povijesno-topografske crtice o biogradskom primorju. *VHAD*, n. s., 3/1898: 33–126.
- JURIŠIĆ, M. 2000 – Ancient Shipwrecks of the Adriatic. *BAR, Int. Ser.*, 828, 2000.
- KEIL, J. 1938 – Philadelpheia. *RE*, 19/2. Stuttgart, 1938: 2091, 2092.
- KOS, P. 1998 – *Leksikon antičke numizmatike*. Zagreb, 1998.
- MACDONALD, G. 1901 – *Catalogue of Greek Coins in the Hunterian Collection University of Glasgow*, II. *North Western Greece, Central Greece, Southern Greece, and Asia Minor*. Glasgow, 1901.
- MATTINGLY, H. – E. SYDENHAM 1968 – *The Roman Imperial Coinage*, II. *Vespasian to Hadrian*. (RIC II). London, 1968.
- MATTINGLY, H. – E. SYDENHAM 1930 – *The Roman Imperial Coinage*, III. *Antoninus Pius to Commodus*. (RIC III). London, 1930.

PARICA, M. 2006 – *Grubo brodsko posuđe iz antičke luke u Pakoštanima*. Zadar, 2006., (diplomski rad, rukopis).

SELTMAN, C. 1955 – *Greek coins. A History of Metallic Currency and Coinage down to the Fall of the Hellenistic Kingdoms.*² London, 1955.

SNG v. Aulock, 1963 – *Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland. Sammlung von Aulock Collection of Greek coins from Asia Minor, Vol. 2: Caria, Lydia, Phrygia, Lycia, Pamphylia*. Berlin, 1963.

ŠEPAROVIĆ, T. 2003 – *Zbirka rimskog novca u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika*. Split, 2003.

SUMMARY

FINDS OF ROMAN COINS FROM PAKOŠTANE

Little was known about the history of Pakoštane until several years ago when important Roman remains were found in the sea near this north-Dalmatian coastal village not far from Biograd. Most of the money for archaeological research was contributed by local self-government bodies, and in 2004 a team headed by Professor Zdenko Brusić, PhD, from the Department of Archaeology of Zadar University, carried out the first phase of submarine research. At that time they partly uncovered and documented an excellently preserved late-Roman ship's skeleton at a depth of about 2 m, approximately between the islands of Sv. Justina and Veli Školj. They also found a wooden structure with piles and boards not far from the shore, beside the centre of Pakoštane. It was a system of pools that belonged to ancient salt-works. Several hundred metres to the south-east, at a depth of about 2 m, a Roman harbour was found beside the beach called Janice. Although only a small part of the submarine area has been researched so far, there are indications that there was an important harbour beside present-day Pakoštane dating from the time of Imperial Rome.

The cultural stratum of the Roman harbour is very rich in various artefacts. We have so far opened two soundings of 2 x 2 m about 30 m from the shore. In the cultural stratum researched, which extends to a thickness of 90 cm, we among other things found two coins. Two other coins were found completely by chance beside the nearby shoreline. A fifth ancient coin was found, also by chance, in the Pakoštane hinterland on the shore of Lake Vrana (**Map**).

We found the first coin during submarine archaeological research in the summer of 2004. It lay in a stratum of the sounding at a depth of 40 cm. It is unpatinated and is made of a yellow alloy known as *orichalcum*. It weighs 27.1 g and its diameter is 33.5 mm. (**Fig. 1**) In the centre of the obverse it shows the bust of Emperor Trajan facing right with a laurel wreath on his head. Inside the dotted circle is the legend IMP CAES NERVA[E TR]AIANO AVG GER DAC P M TR P [COS] V P P. On the reverse is the figure of the standing Spes, facing left. Around it is the legend S P Q R OPTIMO [PRI]NCIPI, and in the field the abbreviation S – C. According to the second volume of *Roman Imperial Coinage (RIC)*, this is a *sestertius* of catalogue number 519 that was coined in Rome between 103 and 111. The coin is well preserved and was probably not in circulation for a long time.

We found the second coin in the sounding we researched in the winter of 2005. Unfortunately, it is in a very bad state of preservation (**Fig. 2**) and the passage of time has made the scene on it almost invisible. All that can be seen, on one side, is a bust facing right. It seems to have been made of copper. It weighs 6.6 g and has a diameter of 28 mm. This indicates a regular *as*, a coin that was most frequently in circulation in the first two centuries.

The third coin is definitely a copper *as*. It was a chance find made on the shoreline beside the ancient Roman harbour. Its diameter is 27.5 mm and it weighs 10.1 g. It was coined during the reign of Antoninus Pius (**Fig. 3**). In the centre of the obverse is his bust with a laurel wreath, facing right.

Around it is the legend ANTONINVS AVG PIVS P P TR [P XV]III. On the reverse is the standing figure of Felicitas and the legend FELICI-T[AS CO]S IIII, and in the field the abbreviation S – C. The third volume of *RIC* shows this denomination under catalogue number 937. This *as* was minted in Rome between 10 December 154 and 9 December 155.

The next coin, found by chance in the same place like the preceding one, is very badly preserved. It weighs 6.4 g and has a diameter of 27 mm, but it originally probably weighed more. The surface layer of the metal in which the scene was stamped has worn away completely (**Fig. 4**). Only the contours of a bust facing right can be discerned on the obverse, while the reverse very faintly shows a standing human figure. It was probably coined in copper. It seems that this too was an *as*, so it probably also dates from the first two centuries.

The last coin differs fundamentally from the preceding ones. Its diameter of 37.5 mm makes it one of the largest coins. It weighs 14.6 g. It is well preserved, made of bronze with a greenish patina. It was minted in Lydian Philadelpheia during the reign of Trajan Decius (**Fig. 5**). In the centre of the obverse is the bust, facing right, of this Roman emperor, a native of Pannonia. He is shown draped with a laurel wreath on his head. Inside the dotted border is the Greek legend AVT K Γ M KV TP[AI]ANOC ΔEKIOC. The centre of the reverse shows a table with legs ending in lion's paws. On it stand two urns, between them two palm fronds. Under the middle of the table is a cantharos. This composition is accompanied by a legend in Greek, ΕΠ AVP POVΦEINOV ΠΩΛΛ Β ΓΑΙ APX A /ΦΛ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕ/ΩΝ ΝΕΩ[Κ]ΟΡ/Ω[Ν].

This coin belongs to the group of provincial coinage issued by many cities and regions throughout the Roman Empire. They differ from regular denominations, among other things, by their limited circulation.

Philadelpheia was an important city in the centre of western Asia Minor. It began to mint its own coins in the 2nd century B.C. As part of the Roman Empire, the province coined money during various emperors, including Trajan Decius. However, we could not find, in available literature, a specimen with the same figural and textual content as the one found in the Pakoštane area. The scene on the obverse makes it very similar to a Philadelpheia specimen published in the second volume of *Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland. Sammlung von Aulock Collection of Greek coins from Asia Minor* (*SNG v. Aulock*, 1963: Tafel 98, 3085). The figural scene on the reverse, however, makes it close to a coin minted in that Lydian city during the reign of Caracalla (*SNG v. Aulock*, 1963: Tafel 98, 3080). In our search for a corresponding coin Ivan Mirnik, distinguished numismatist from the Archaeological Museum in Zagreb, gave us some valuable information (Also, we were helped by Peter Kos, director of the National Museum of Slovenia.). Their foreign colleagues Michel Amandry and Andrew Burnett found a record by Edo Levante indicating that there is only one other provincial coin like that from Pakoštane in the world. This coin has never yet been published, and the specimen mentioned above appeared at an auction (**Fig. 6**). We extend our cordial thanks to the aforementioned numismatic experts for this precious information and their goodness in sharing it.

The large bronze coin of Lydian Philadelpheia was found by chance near Pakoštane on the shore of Lake Vrana not far from the locality called Crkvina. At its edge the coin has a hole so it was probably worn as a medallion. Perhaps it belonged to a sailor from that city. This would be logical because ships from the eastern Mediterranean docked at the Roman harbour near Pakoštane, which can be seen from many finds of various eastern-type cooking utensils. The few coins found in the sea in Pakoštane belong to denominations that were usually in circulation in the first two centuries, which corresponds in time with the other archaeological finds in this locality.

Rukopis primljen: 19.X.2007.
Rukopis prihvaćen: 27.X.2007.